

Hladká, Zdeňka

[Moser, Wolfgang. Xenismen: die Nachahmung fremder Sprachen]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1997, vol. 46, iss. A45, pp. 199-201

ISBN 80-210-1606-X

ISSN 0231-7567

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100178>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

orientují na cizince obecně (tedy Afričany a Asijce, stejně jako Američany a Evropany), zdá se mi pozoruhodné, že Kniffka opomíjí jeden významný aspekt výuky cizím jazykům, totiž potřebu domluvit se v zemi či v zemích, kde se tímto jazykem mluví, a pochopit jejich kulturu. Zavedení např. arabských témat do učebnic němčiny pro Araby bude jistě užitečné pro německou konverzaci arabských germanistů, méně již pro pochopení německé (evropské) kultury či elementární dorozumění. Kniffka zde totiž dle mého soudu neoprávněně absolutizuje zkušenost, že ne každý zvuk (slovo) a ne každé sousloví jazyka Lx jsou v jazyce Ly stejně nevinné jako v jazyce Lx; toto na lexikální a frazeologické úrovni přijatelné východisko Kniffka dokumentuje na německém křestním jméně *Monika*, které zvukově připomíná arabské *manioka* ('děvka').

S otazníkem je i Kniffkův boj proti stereotypu „levantského fatalismu“, který se podle Evropanů artikuluje v arabském konverzačním obratu *in ša'allah* ('zítra'). Tento stereotyp totiž nelze vyvrátit tím, že obrat *in ša'allah* vysvětlíme nikoli „etymologicky“ či „doslovným překladem“, ale výhradně dle kontextu užití. Tento stereotyp se totiž dle mého soudu příslušnou jazykovou zkratkou jen zviditelňuje, artikuluje, avšak reálně existuje i bez ní. Kubánská *manyana* nebo český *klídek* se nestane zkratkou pro jistý životní postoj, a tedy i zkratkou pro jistý stereotyp, dokud tu nebude něco, co utvoření takového stereotypu dovoluje.

Pokud jde o deskriptivní záměr knihy, Kniffka svůj úmysl nepochybně naplnil. V záplavě materiálu je však někdy obtížné rozpoznat, jak je tento materiál analyzován a interpretován a jaké poznání skutečně přináší. Pokud jde o teoretické příspěvky, pak v člácích, které deklarují nutnost jednoty obecné a aplikované lingvistiky, překvapuje minimální práce s materiálem. Spíše než o analytické řešení konkrétních otázek kulturněkontrastivní lingvistiky nebo představení vlastní teorie jde o formulování desiderat jak obecné, tak kulturněkontrastivní lingvistiky.

Marek Nekula

Wolfgang Moser. Xenismen. Die Nachahmung fremder Sprachen. Frankfurt am Main – Berlin – Bern – New York – Paris – Wien, Lang 1996 (Europäische Hochschulschriften: Reihe 21, Linguistik; Bd. 159.), 284 s. (ISBN 3-631-48883-1)

Knihy Wolfganga Mosera, absolventa studia lingvistiky, romanistiky a anglistiky na univerzitě v Grazu, zaujme už svým názvem. Co se skrývá za označením *xenismus*? Částečnou nápovědu podává podtitul, detailnější vysvětlení poskytuje autor v úvodní kapitole.

Termín *xenismus* Moser převzal od Konrada Ehlicha, obsahově jej však poněkud modifikoval. Podle Ehlicha jsou xenismy jazykové i nejazykové fenomény, z nichž lze poznat cizost těch, kdo se učí druhému jazyku. (V podstatě ze stejné komunikační situace, i když viděné z opačné perspektivy, vychází také Jörg Roche při definování blízkého termínu *xenolekt*. Označuje jím zjednodušený jazyk v kontaktu s cizincem, tedy opět jakousi úchytkou od běžné jazykové normy, jinak řečeno cizost.) Aspekt cizosti je důležitý i pro Moserovo pojetí xenismů. Za xenismy v nejširším smyslu považuje v podstatě vše, co je v kontrastním porovnávání alespoň dvou jazykových forem nápadné jako cizí, jiné, odchylné. Ve své práci se však zabývá pouze xenismy v užším smyslu, tj. takovými elementy, které cizost (případně pseudocizost) pouze záměrně napodobují. Všimá si téměř výhradně imitací jazykových, a to především interlingválních, ne tedy např. nápodob dialektů uvnitř jednoho jazyka.

V pojímání kategorie cizosti Moser vychází ze Simmelovy hypotézy, že cizost a blízkost nelze chápat jako protiklady, nýbrž jako kategorie v rámci známého. O tento zdánlivě udivující princip – že totiž jako cizí může být chápáno jen to, co je už známo – se opírá i tvorba xenismů. Ty mohou vznikat pouze z prvků jazyků, s nimiž jsou mluvčí i adresát alespoň částečně obeznámeni.

Výchozí dělení xenismů zakládá Moser na dichotomických diferencích týkajících se jejich vzniku a výskytu. Rozlišuje xenismy: kontextové vs. implantované (kontextové xenismy jsou tvořeny odcizenými prvky jazyka kontextu, implantované jsou tvořeny prvky jazyka imitovaného); redukované vs. plně dekodovatelné (v redukovaných xenismech jsou transparentní pouze konotace, v dekodovatelných i denotace); interlingvální vs. intralingvální; vzniklé z cizích prvků vs. využívající pouze kombinačních pravidel cizího jazyka; cizí vs. pseudocizí; spontánní vs. konvencionalizované; vágní vs. precizní (vágní xenismy nelze přiřadit k jednomu určitému jazyku).

Práce W. Mosera je rozčleněna do dvou poměrně samostatných, avšak vzájemně se doplňujících oddílů. Cílem prvního, věnovaného analýze xenismů z hlediska jazykové struktury, je mj. ukázat, jaké znalosti cizího jazyka jsou potřebné k vytváření xenismů a jak jejich tvorba závisí na specifických vlastnostech imitovaného jazyka i jazyka kontextu. Druhý oddíl se zaměřuje na zkoumání xenismů z pohledu sémiotického.

První oddíl vychází z charakteristiky xenismů jako kontaminace jazykových norem. Autor v něm nejprve podává strukturní typologii xenismů (částečně se opírá o již existující typologie jazykových interferencí) a jednotlivé typy blíže charakterizuje v rozsáhlém rozboru příkladů z komikového seriálu *Asterix*. Zabývá se xenismy foneticko-fonematičnými, grafickými a grafémickými, morfematičnými, lexikálními, idiomatickými, syntaktickými i textovými.

V další části prvního oddílu jsou xenismy pojímány především jako interlingvální fenomén a rozebírány z hlediska závislosti na struktuře jazyka kontextu. Autor vychází ze srovnávání různojazyčných překladů Haškova románu *Osudy dobrého vojáka Švejka*. Toto dílo je pro zkoumání xenismů maximálně vhodné, protože je z velké části psáno v přímé řeči, v níž se vedle jazyka kontextu objevují prvky německé, polské, maďarské, ruské, slovenské, tatarské, případně i různé smíšené formy těchto jazyků. Moserova práce rozebírá překlady německé (v těch je přetlumočení velkého množství německých xenismů z textu originálu zvláště problematické), dále anglické, francouzské, italské a maďarské.

Autor upozorňuje na skutečnost, že při překladech děl obsahujících xenismy je třeba reflektovat specifičnost i vzájemné vztahy tří jazyků: výchozího, cílového a imitovaného. Překladatel musí především uvážit, jestli a jak budou čtenáři rozumět jazyku xenismů, tj. zda má být imitovaný jazyk v překladech zachován, či má-li být přizpůsoben změněným znalostem publika. Co nej přesnější interpretace musí však zohlednit také strukturní rozdíly mezi výchozím a cílovým jazykem, aby míšení jazyka kontextu a jazyka imitovaného mělo ve výchozím i cílovém textu stejné vyznění. Moserovo detailní zkoumání konkrétních překladatelských řešení těchto problémů otvírá řadu otázek, kterými se překladatelská věda dosud v podstatě nezabývala (v sémanticky orientovaných teoriích překladu totiž není zpravidla místo pro imitovaný jazyk, jenž nezprostředkovává žádné denotace, které by nemohly být předány i ve výchozím jazyku a po ukončení překladu též v jazyku cílovém).

Druhý oddíl knihy si všímá xenismů jako sémiotických fenoménů. Podle Mosera většina klasických sémiotiků sice předložila univerzální teorie znaků, které by měly vysvětlit všeobecný lidský jazykový fond, konkrétní příklady uváděné v těchto teoriích však proklamovanou univerzálnost zpravidla nevykazují. Autor se domnívá, že sémiotickou analýzu xenismů lze opřít většinou jen o okrajové poznámky a o příklady zmiňované v jednotlivých teoriích jako hraniční jevy.

Moser zkoumá ze sémiotického aspektu tři hlavní okruhy problémů: ikonicitu xenismů, jejich jazykové funkce a otázku konotací. Metodicky postupuje tak, že uvádí vždy stručný komplexní

přehled díla jednotlivých nejvýznamnějších sémiotiků a snaží se názorně a srozumitelně interpretovat jejich znakové teorie, v nichž pak hledá místo pro xenismy. (Tyto pasáže by mohly pro svou didaktickou instruktivnost posloužit každému, kdo by se chtěl seznámit se základy sémiotiky.)

V úvodu celého sémiotického oddílu Moser předkládá Ecův přehled triadických modelů znaků, v kapitole věnované motivaci a ikonicitě xenismů vychází z díla Ch. S. Peirce, Ferdinanda de Saussura, Ch. W. Morrisa a U. Eca (v příkladové části ikonicitu xenismů dokládá na glottonymech a etnonymech), v pojednání o jazykových funkcích xenismů se opírá o K. Bühlera a R. Jakobsona (konkrétní příklady vybírá z oblasti reklamy), pojetí xenismů jako konotací konfrontuje s teoriemi L. Hjelmsleva a R. Bartha (v příkladech detailně rozebírá problematiku etnických konotací cizojazyčných vlastních jmen).

Sémiotický oddíl je jistě vhodným doplněním studia xenismů a dodává práci charakter větší komplexnosti, konfrontace s klasickými znakovými teoriemi je však místy provedena příliš násilně a samoučelně. Bylo by pravděpodobně vhodnější pracovat pouze s vybraným modelem, případně s jeho modifikací. Jako v celé knize i v této části si zvláštní ocenění zaslouží množství a různorodost příkladů a jejich pečlivý neschematický rozbor.

Problematika míšení jazyků je dnes v lingvistickém zkoumání značně aktuální (srov. zájem o *code switching* apod.). W. Moserovi se podařilo podat zevrubnou analýzu jednoho z dosud opomíjených, avšak přinejmenším velice zajímavých témat této oblasti. Navíc je třeba ocenit i fakt, že kniha patří v rámci lingvistických prací k těm nemnohým, v nichž odbornost zpracování nezmenšuje (naopak spíše zvětšuje) přitažlivost tématu i pro širší okruh laických čtenářů.

Zdeňka Hladká

H. Běličová, L. Uhlířová, Slovanská věta. Slavistické monografie. Řada lingvistická, sv. 3. Euroslavica, Praha 1996. 278 s. (ISBN 80-85494-27-2)

Recenzovaná monografie obsahuje komplexní popis jednoduché věty v současných spisovných slovanských jazycích (s výjimkou málo dostupné dolní lužičtiny), a to jak po stránce strukturní organizace syntaktické, tak po stránce sémantické výstavby a aspektů pragmatických. Dělí se na tři hlavní části, a to 1. „Věta a její struktura“ (13–177, autorka H. Běličová), 2. „Aktuální členění. Slovosled“ (179–224), 3. „Určenost nominální skupiny“ (225–249; autorka obou L. Uhlířová). Závěrem je připojeno anglické a ruské resumé (251–256), obsáhlý seznam literatury (257–275) a seznam zkratk (276–277).

Monografie navazuje na obdobnou práci H. Běličové a J. Sedláčka *Slovanské souvětí* (Praha, Academia 1990). Tematicky představuje také částečně protějšek k publikaci R. Mrázka *Сравнительный синтаксис славянских литературных языков* (Brno, UJEP, 1990), svým pojetím se však od ní liší. Byla původně zamýšlena jako příspěvek k XI. mezinárodnímu sjezdu slavistů v Bratislavě (1993), její vydání se však bohužel pro různé překážky o několik let zdrželo. S tím větším zadostiučiněním je třeba uvítat, že k němu nyní přece jen došlo.

První část knihy je uvedena kapitolou o syntaktické struktuře věty (14–44). V souladu s celkovou koncepcí díla, která vychází z centrálního postavení predikátu v slovanské větě, nalézáme zde výklady o kongruenci predikátu se subjektem (různě vyjádřeným), dále o jmenném predikátu a konečně o negativních konstrukcích. V těchto partiích si lze zvláště cenit především obsáhlého a podrobného popisu diferenciacie nominativu/instrumentálu ve jmenné části predikátu¹. Poněkud